

Gábor Pusztai

Manna en cassave

Michiel van Kempen: *Het eiland en andere gedichten*.
Haarlem: In de Knipscheer, 2020.

Michiel van Kempen (1957) is vooral als wetenschapper bekend. Hij is sinds 2006 bijzonder hoogleraar Nederlands-Caraïbische letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam, dé kenner van Surinaamse en Antilliaanse literatuur in Nederland, auteur van de tweedelige literatuurgeschiedenis van Suriname (2003), een lijvig boek dus, waarmee je met gemak botten kunt breken. Hij is de biograaf van Albert Helman (1903-1996), auteur van talloze artikelen en studies over de Surinaamse literatuurgeschiedenis. Onlangs was hij redacteur van de bundel *Het andere postkoloniale oog* (2020). Naast zijn wetenschappelijk werk is hij ook bekend als toneel- en scenarioschrijver, literaire vertaler en samensteller van maar liefst eenendertig bloemlezingen. Van Kempen schrijft ook romans en verhalen, waarvan de laatste *Pakistaanse nacht en andere verhalen* (2002) en *Vluchtwegen* (2006) zijn. Hij publiceerde vroeger ook onder de pseudoniemen Mani Sapotille en Winston Leeftang. Bij de aanblik van het oeuvre van Van Kempen (kwalitatief en kwantitatief) zou iedere zelfbewuste grafomaan van jaloezie onder het bed kruipen en stilletjes drie dagen huilen.

De gedichtenproductie van Van Kempen, vergeleken met andere soorten teksten die in de laatste veertig jaar uit zijn pen vloeiden, is relatief bescheiden. De bundel *Het eiland en andere gedichten* is na *Wat geen teken is maar leeft* (2012) zijn tweede dichtbundel, maar wel een bundel waaruit blijkt dat achter de façade van de logische denkende en hardwerkende wetenschapper, de rigoureuze bestuurder en strenge begeleider, een sensibele ziel met een zeer fijn observatievermogen schuilgaat.

Michiel van Kempen

**Het eiland
en andere gedichten**

De bundel is na het lange openingsgedicht 'Het eiland', in hoofdstukken ingedeeld: Eilanden, Stupor mundi, Efemeer, Genen en Verzoeken geen rouwbeklag. Het openingsgedicht is een lange aaneenschakeling van bonte impressies van de Caraïben, waar de dichter Frank Sinatra, bloedige Russinnen, Stevie Wonder, Pontius Pilatus en Medusa's vlot de revue laat passeren om tenslotte erop te wijzen dat dit alles slechts schijn is, een spel van illusies:

Zo zag de waarde kijker
een folder zich ontvouwen
waar zit je
sla óm je blad
plons terug in je drijvend water
je verbeelde inzicht (p. 15)

In de 'Eilanden' komen Bonaire en Suriname aan bod, met nog meer impressies en veel liefde, dood, verlangen, met felle kleuren en verwijzingen naar het koloniale verleden. Vooral dit laatste komt tot uiting in het gedicht 'Elisabeth Bas'. De titel verwijst naar een rijke weduwe uit de 17de eeuw, Elisabeth Jacobsdochter Bas (1571-1649). Met haar man, de scheepskapitein, kaper en latere admiraal Jochem Heijndrickszoon Swartenhondt (1566-1627), begon ze in Amsterdam een goedlopende herberg de *Prins van Oranje*, waar de elite van de stad stamgast was. Elisabeth Bas, de profiteur van het geld dat door haar echtgenoot, de kaperkapitein binnenstroomde en in de Amsterdamse herberg werd witgewassen, geldt in het gedicht als medeschuldige kolonisator. De onmogelijkheid van de verzoening der nazaten met haar als vertegenwoordiger van het koloniale verleden wordt beschreven en er wordt tegelijkertijd toch een poging gewaagd tot een verzoening:

Als ik drieduizend broden kocht
en schonk aan al die mensen die tien hoog zijn opgetast
– ik kan 't mij permitteren –
zouden zij dan juichen voor dit manna uit de lucht
of schouderophalend wijzen naar yams en cassave
en weigeren te eten uit de hand van haar
die met de kaapvaart rijk geworden is?
Nazaten. Ik wil wel breken uit dit verband
en hen de hand reiken.

De laatste zin van het citaat is volgens mij de belangrijkste. Je moet de vicieuze cirkel van deze discussie doorbreken en gewoon vrede sluiten. De eerlijke poging van de verteller met een vertwijfelde knipoog naar de lezer zal een onvervuld ideaal blijven. En dan komen de twijfels. Is Elisabeth Bas inderdaad die koloniaal met, tenminste figuurlijk, bloed aan haar handen? Of was zij gewoon een gevangene van haar eigen tijd, verslaafd aan het goede geld? Deed zij wat zij deed tegen beter weten in? Verdient zij het oordeel van het nageslacht? Van Kempen schrijft:

Maar is zij wie zij is?
Ingesnoerd in haar kledij
de rijke kanten kraag als
slavenijzer om haar hals

In de laatste regel van het gedicht staat: ‘Zij blijft hoe dan ook de sigaar’ (p. 28). Een dubbele uitspraak. Elisabeth Bas is de pineut voor de nazaten en tegelijk is dit de verwijzing naar een bekend sigarenmerk uit de jaren zestig van de twintigste eeuw. De sigarenkistjes en de sigarenbanden werden versierd met het bekende portret van de rijke weduwe, geschilderd door Ferdinand Bol. Haar naam en portret werd op die manier bekend in het hele land en zij stond model voor de succesvolle koopmansgeest uit de Gouden Eeuw. Nu wordt er zeker anders naar haar gekeken. Hoewel het hier om een beladen onderwerp gaat, toont Van Kempen zich een man met gevoel voor humor. Soms is dat zwarte humor met zelfironie, zoals in het gedicht ‘Zwart wit’:

We zitten in de witte auto
geen vuiltje aan de lucht
we hebben de kater in de nacht gelaten
hij zegt vanonder zijn jongenssnor die nog zwart is
we draaien de rust en vredestraat in
hij geeft gas alsof de dood
met omgedraaide voeten
hem op de hielen zit
er steekt een man over op een zebrapad
je weet wat hij denkt, vraagt hij
ik weet het niet en dan zegt hij
als ik nu afrem dan gaat hij heel langzaam lopen
dus als je een zebrapad nadert

moet je veel gas geven
en hij geeft verschrikkelijk veel gas
de man rent voor zijn leven
ik zie nog zijn patta die nergens heen wil
en als ik het jaren later vertel
is het weer doodstil (p. 25)

In het laatste hoofdstuk van de bundel ‘Verzoeken geen rouwbeklag’ laat Van Kempen om begrijpelijke redenen de humor achterwege. Hij neemt op een zeer persoonlijke manier afscheid van een reeks onlangs overleden schrijvers en dichters: van Orlando Emanuels, Piet Simons, Erwin de Vries, Michael Slory, Bhai, Shrinivási, Bea Vianen en Eugène Chateau. Herinneringen, impressies en metaforen laten het persoonlijke beeld van Van Kempen over de heengegane auteurs, soms maar in vier regels, soms op meer dan in een pagina zien.

De sterkte van de poëzie van Van Kempen ligt in de diversiteit en in de intensiteit van gevoelens en impressies. Liefde, verlangens, verborgen erotiek, humor, maar ook schuld en boete, dood en verdriet, heden en verleden, verheven idealen en het alledaagse komen allemaal in de gedichten voor. En deze tegenstellingen, hoogten en diepten maken *Het eiland en andere gedichten* spannend, grappig en ook ontroerend. Het is niet alleen manna, maar ook cassave.